

**Опаріна Аліна Володимирівна,
аспірант ІШТО НАПН України,
вчитель вищої категорії**

ЗАКОНОДАВЧО-НОРМАТИВНЕ УРЕГУЛЮВАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ

З часів незалежності України, а саме за останні роки зроблені значні кроки у підвищенні рівня інклюзивної освіти. Сьогодні інклюзивна освіта є не лише однією з фундаментальних засад розвитку освіти, але й філософією розуміння участі людини у житті суспільства.

Основним документом, що забезпечує право людини на міжнародному рівні є Загальна декларація прав людини, схвалена і проголошена резолюцією Генеральної асамблеї ООН 10 грудня 1948 року, яка закріплює право людини на освіту – здобуття певного обсягу знань, культурних навичок, професійної орієнтації, що необхідні для нормальної життєдіяльності в сучасному суспільстві. Так у ст. 26 зазначеного документа вказано, що кожна людина має право на освіту; освіта має бути безоплатною, хоча б початкова та загальна; початкова освіта має бути обов'язковою. Технічна і професійна освіта повинні бути загальнодоступними, а вища освіта – однаково доступна для всіх на основі здібностей кожного, спрямована на повний розвиток особистості та підвищення поваги до прав людини й основних свобод. Освіта також має сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами. Батьки мають пріоритетне право у виборі виду освіти для своїх неповнолітніх дітей [2].

Одним з ключових документів ООН, де значна увага приділяється праву дитини на освіту, є Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року, ратифікована Постановою Верховної Ради України №789-ХІІ від 27 лютого 1991 року та набула чинності для України 27 вересня 1991 року [7]. У ст.3 Конвенції ООН про права дитини наголошується, що в усіх діях щодо дітей передусім мають враховуватись їхні інтереси, саме тому дитина з ООП не повинна бути ізольованою від своїх батьків. Право всіх без винятку дітей на здобуття освіти є ключовим положенням цієї Конвенції, тому що освіта є самою цінною і визнається найголовнішим правом кожної людини.

Праву дітей на освіту присвячена ст.28 Конвенції, згідно з якою «держави визнають право дитини на освіту з метою поступової реалізації цього права на основі надання рівних можливостей» [4].

5-9 березня 1990 року у м. Джонтъені (Таїланд) відбулася Всесвітня конференція «Освіта для всіх» за участі понад 150 країн, а також міжнародних організацій, що поклала початок міжнародному руху із забезпечення базової освіти для всіх дітей. В ухваленій на конференції Всесвітній декларації про освіту для всіх стверджувалося, що всім дітям підліткам і дорослим має бути надана можливість здобуття базової освіти на прийнятному рівні, тому система закладів освіти повинна реформуватися таким чином, щоб задовольняти індивідуальні потреби дітей. Ключовими аспектами декларації стали загальний доступ до навчання, сприяння забезпеченню рівності, збільшення засобів і масштабів базової освіти, а також покращення умов для освіти та зміцнення партнерських зв'язків. Крім того, у Всесвітній декларації наголошувалося про необхідність забезпечення рівного доступу до освіти осіб з інвалідністю як невіддільної частини системи освіти [1].

Шляхи реалізації права рівних можливостей на здобуття освіти особами з інвалідністю і визнання інтегрованого освітнього середовища, тобто звичайних масових закладів загальної середньої освіти як пріоритетного, окреслено в Стандартних правилах забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю, затверджених 20 грудня 1993 року Генеральною Асамблеєю ООН. Зокрема, правило 6 стосується сфери освіти та визначає «принципи рівних можливостей у сфері початкової, середньої і вищої освіти для дітей, молоді та дорослих, які мають інвалідність. Освіта осіб з інвалідністю є обов'язковою і має бути невіддільною частиною системи загальної освіти. Держава має забезпечити гнучкість освітніх програм, надавати високоякісні навчальні матеріали, а також покращити підготовку педагогічних працівників [10].

Інноваційний підхід до інклюзивного навчання був представлений на Всесвітній конференції щодо освіти осіб з ООП: доступ і якість, проведеної за підтримки ЮНЕСКО в Іспанії, в м. Саламанці 7-10 червня 1994 року. Понад 300 учасників, які представляли 92 уряди та 25 міжнародних організацій, зібралися для досягнення мети «Освіти для всіх».

За результатами конференції було ухвалено Саламанську декларацію про принципи, політику і практичну діяльність у сфері освіти осіб з ООП та Рамки Дій щодо освіти осіб з ООП. Це перший міжнародний документ, де введено термін «інклюзивне навчання», «інклюзивна школа», «особливі освітні потреби» і проголошено керівні принципи впровадження інклюзивної освіти на національному рівні [9].

Міжнародним документом у сфері захисту прав людей з інвалідністю стали Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю і Факультативний протокол до неї, які були затверджені 13 грудня 2006 року в м. Нью-Йорк. Особливої уваги заслуговує ст. 24 «Освіта», де зазначається, що «...держави-учасниці визнають право осіб з інвалідністю на освіту. З метою реалізації цього права без дискримінації і на підставі рівності можливостей держави-учасниці забезпечують інклюзивну освіту на всіх рівнях упродовж усього життя», а також «держави-учасниці забезпечують, щоб особи з інвалідністю не виключалися через інвалідність із системи загальної освіти, а діти з інвалідністю – із системи безплатної та обов'язкової початкової або середньої освіти; забезпечення розумного пристосування, що враховує індивідуальні потреби; отримання всередині системи загальної освіти необхідної підтримки для полегшення ефективного навчання» [3].

Крім того, «держави-учасниці надають особам з інвалідністю можливість засвоювати життєві і соціальні навички, щоб полегшити їхню повну та рівну участь у процесі освіти, а також, щоб особи з інвалідністю могли мати доступ до вищої освіти, професійного навчання, освіти для дорослих і навчання упродовж усього життя без дискримінації і на рівні з іншими. З цією метою держави-учасниці вживають заходів, щоб для осіб з інвалідністю забезпечувалося розумне пристосування» [8].

Наведені міжнародні документи є основою для розроблення національної нормативно-правової бази, яка сприяє виробленню політики щодо забезпечення якісної, без бар'єрної освіти дітей з ООП.

У червні 1996 року після здобуття Україною незалежності Верховна Рада України прийняла Основний Закон – Конституцію України, що закріпила основні права, свободи й обов'язки громадян нашої держави (розділ II). Зокрема ст. 21

Конституції зазначає, що «усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах», а ст.53 наголошує, що «держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти у державних і комунальних закладах освіти; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти різних форм навчання» [5].

На виконання рішень Національної ради реформ 23 травня 2017 року був ухвалений Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з ООП до освітніх послуг», положення якого закріплюють право на освіту осіб з ООП.

Для подальшого вдосконалення законодавства у сфері спеціальної освіти були прийняті закони «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту») щодо забезпечення прав осіб з ООП та приведення їх у відповідність з нормами актів міжнародного права і базового Закону України «Про освіту», 6 вересня 2018 року був ухвалений Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг». Від 10 липня 2019 року була затверджена постанова № 636 Про затвердження порядку організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти [6].

Аналіз законодавчо-правових засад розвитку інклюзивної освіти засвідчив, що міжнародна стратегія інклюзивної освіти спрямована на реалізацію права людини на освіту, розбудову інклюзивного суспільства, трансформацію освітніх систем й підтримку державних стратегій інклюзивної освіти, оновлення професійної підготовки вчителя, розробку механізмів інвестування інклюзивної освіти. Інклюзивне навчання слід розуміти як комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом їх навчання у загальноосвітніх закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей. У цьому контексті постає необхідність розробки особистісно орієнтованих індивідуальних планів і програм; методичних рекомендацій щодо належної організації інклюзивного навчання і комплексної реабілітації, критеріїв оцінювання

навчальних досягнень учнів у межах освітньої інклюзії, забезпечення навчальних закладів необхідною матеріально-дидактичною базою, що дозволяє здійснювати інклюзивне навчання.

Використані джерела

1. Всесвітня декларація про освіту для всіх, 1990 [Електронний ресурс]. URL: <http://www.un-documents.net/jomtien.htm>.
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 .
3. Конвенція ООН про права інвалідів [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 .
4. Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти від 14.12.1960 [Електронний ресурс]. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_174 .
5. Пащенко О.В., Гриценко І.А., Софій Н.З. Інклюзивна освіта в умовах професійно-технічного навчального закладу: *навчально-методичний посібник*. Київ: Арт Економі, 2012. 184 с.
6. Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг: Закон України від 06.09.2018 2541-VIII [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2541-19> .
7. Про ратифікацію Конвенції про права дитини : Постанова Верховної Ради УРСР від 27.02.1991 №789-XII // *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. №13. С .145.
8. Про ратифікацію Конвенції про права інвалідів і Факультативного протоколу до неї : Закон України від 16.12.2009 №1767-VI // *Відомості Верховної Ради України*. 2010. №9. С.77.
9. Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у галузі освіти осіб з особливими потребами ти Рамки Дій щодо освіти осіб з особливими потребами [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94 .

10. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів:
Резолюція 48/96 Генеральної Асамблеї ООН від 20.12.1993 [Електронний ресурс].
URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_306 .